

Profil i hierarchia wartości uczennic szkoły średniej. Badanie pilotażowe z wykorzystaniem kwestionariusza PVQ-RR

The Profile and Hierarchy of Values among Female Secondary School Students: A Pilot Study Using the PVQ-RR Questionnaire

ABSTRACT

The article examines the profile and hierarchy of values among female upper secondary school students aged 16–19 and provides a preliminary assessment of the usefulness of the PVQ-RR in the school context. The pilot study included 85 female students. A 57-item version of the PVQ-RR questionnaire was used to measure 19 values within Schwartz's refined theory of basic values. The analysis covered response completeness, internal consistency of the scales, and the profile and hierarchy of values. Response completeness was 99.77%, and most scales showed moderate to good internal consistency; greater caution is required when interpreting the hedonism, humility, and personal security scales. The highest-ranked values were benevolence-dependability, hedonism, benevolence-caring, self-direction-action, and achievement, whereas the lowest-ranked were

KEYWORDS

values, value system, youth, female students, adolescence, Schwartz, PVQ-RR

SŁOWA KLUCZOWE

wartości, system wartości, młodzież, uczennice, adolescencja, Schwartz, PVQ-RR

SPI Vol. 29, 2026/3
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2026.3.010
Nadesłano: 12.04.2026
Zaakceptowano: 21.08.2026

power-dominance, conformity-interpersonal, conformity-rules, humility, and tradition. The resulting profile should be interpreted as a picture of the respondents' current value priorities, taking into account the developmental nature of adolescence. High response completeness and satisfactory internal consistency of most scales support the usefulness of the PVQ-RR in this group.

ABSTRAKT

Artykuł dotyczy profilu i hierarchii wartości uczennic szkoły ponadpodstawowej w wieku 16–19 lat oraz wstępnej oceny użyteczności kwestionariusza PVQ-RR w warunkach szkolnych. Badanie pilotażowe objęło 85 uczennic. Zastosowano 57-itemową wersję kwestionariusza PVQ-RR umożliwiającą pomiar 19 wartości w ramach uszczegółowionej teorii Schwartza. Analiza obejmowała kompletność materiału, spójność wewnętrzną skal oraz profil i hierarchię wartości. Kompletność odpowiedzi wyniosła 99,77%, a większość skal osiągnęła spójność od umiarkowanej do dobrej; większej ostrożności wymagają wyniki hedonizmu, pokory i bezpieczeństwa osobistego. Najwyższe miejsca w hierarchii zajęły życzliwość – niezawodność, hedonizm, życzliwość – troskliwość, kierowanie sobą w działaniu oraz osiągnięcia, najniższe natomiast władza nad ludźmi, przystosowanie do ludzi, przystosowanie do reguł, pokora i tradycja. Uzyskany profil należy interpretować jako obraz aktualnych priorytetów aksjologicznych badanych uczennic, z uwzględnieniem rozwojowego charakteru adolescencji. Wysoka kompletność odpowiedzi oraz zadowalająca spójność większości skal przemawiająca za użytecznością PVQ-RR w badanej grupie.

Wstęp

Wartości od dawna pozostają przedmiotem zainteresowania pedagogów, psychologów, socjologów, filozofów, a w niektórych kontekstach także ekonomistów. Mimo niematerialnej natury odgrywają one istotną rolę w życiu człowieka, wyznaczając kierunek ocen, wyborów i zachowań. Każda jednostka porządkuje wartości we własnej, indywidualnej hierarchii, jednym wartościom nadając większe, a innym mniejsze znaczenie. Problematyka ta nabiera szczególnego znaczenia w okresie adolescencji, który uznawany jest za czas intensywnego porządkowania i internalizacji wartości. Młody człowiek kształtuje wówczas własną autonomię oraz konfrontuje implikacje

rodzinne, szkolne, rówieśnicze i kulturowe z własnymi doświadczeniami i wnioskami. System wartości zaczyna w tym czasie pełnić istotną funkcję regulacyjną wobec podejmowanych decyzji, indywidualnych aspiracji, celów i zachowań. Z tego względu badanie wartości w środowisku szkół średnich wydaje się istotne zarówno z poznawczego, jak i pedagogicznego punktu widzenia, ponieważ może pozwolić na głębsze zrozumienie orientacji aksjologicznych młodzieży funkcjonującej w określonym środowisku społecznym. Badanie uczennic w wieku 16–19 lat pozwala więc opisać hierarchię wartości na etapie, w którym priorytety aksjologiczne mogą być już względnie uporządkowane, a zarazem nadal podlegać zmianom rozwojowym i oddziaływaniom środowiska społecznego. Dzięki ujęciu 19 wartości kwestionariusz PVQ-RR umożliwia bardziej szczegółowy opis tego zróżnicowania.

Współczesne badania nad wartościami w dużej mierze odwołują się do teorii podstawowych wartości Shaloma Harry'ego Schwartz, która ujmuje wartości jako poznawcze reprezentacje pożądanых, ponadsytuacyjnych celów i zakłada ich uporządkowanie w postaci uniwersalnego kontinuum kołowego. Szczególnie użyteczne w badaniach młodzieży okazało się narzędzie autorstwa Schwartz – Portretowy Kwestionariusz Wartości PVQ-RR, którego forma stawia mniejsze wymagania poznawcze i językowe niż pomiar oparty na abstrakcyjnych nazwach wartości.

Celem niniejszego artykułu jest rozpoznanie profilu i hierarchii wartości uczennic szkoły średniej w wieku 16–19 lat z wykorzystaniem kwestionariusza PVQ-RR. Badanie miało również charakter pilotażowy i służyło wstępnej ocenie użyteczności tego narzędzia w badanej grupie wiekowej i warunkach szkolnych. W związku z tym analizie poddano nie tylko profil uzyskanych wyników, lecz także kompletność odpowiedzi oraz spójność wewnętrzną skal kwestionariusza.

Podstawy teoretyczne problematyki wartości

Pojęcie wartości jest wieloznaczne i od dawna pozostaje przedmiotem zainteresowania różnych dyscyplin naukowych. W ogólnym ujęciu wartości rozumiane są jako „wszystko to, co cenne i godne pożądaną, co stanowi cel dążeń ludzkich” (Karwowski 1972: 1256).

Franciszek Kozaczuk (2005: 10) wyróżnia trzy główne orientacje w ich ujmowaniu: ekonomiczną, filozoficzną i antropologiczną. Z perspektywy przyjętej w niniejszym tekście szczególne znaczenie ma orientacja antropologiczna, akcentująca związek wartości z potrzebami jednostki, normami społecznymi oraz systemem kulturowym. Wartości mogą być zatem ujmowane zarówno jako element indywidualnych dążeń, jak i wyraz społecznie uznawanych reguł i oczekiwań (Thomas, Znaniecki 1977: 54). Zróżnicowanie sposobów rozumienia wartości znajduje odzwierciedlenie także w podejmowanych na przestrzeni lat próbach ich klasyfikowania i porządkowania.

Hierarchiczny sposób ich ujmowania zaproponował między innymi Max Scheler (1921: 7–16), wyróżniając wartości hedonistyczne, witalne, duchowe i religijne oraz szeregując je od niższych do wyższych. Inny sposób porządkowania wiązał się z rozróżnieniem wartości autotelicznych i instrumentalnych, obecnym między innymi w pracach Johna Deweya. Pierwsze odnoszą się do tego, co cenione samo w sobie, drugie zaś do tego, co prowadzi do realizacji innych wartości, przy czym Dewey (1939: 27–28) podkreślał zależność tego podziału od kontekstu działania. Choć ujęcia te opierały się na odmiennych założeniach, łączyło je przekonanie, że wartości nie stanowią przypadkowego zbioru, lecz mogą być porządkowane i zajmować różną pozycję względem siebie.

Przejsie od teoretycznych klasyfikacji wartości w stronę ich empirycznego pomiaru wiązało się z koncepcją osobowości Eduarda Sprangera, która stanowiła teoretyczną podstawę opracowanego przez Gordona Allporta i Philipa Vernona narzędzia *Study of Values* (Cieciuch 2013: 22–23). Narzędzie to pozwalało określić, które orientacje wartościujące, odpowiadające typom osobowości wyróżnionym przez Sprangera, zajmują najwyższe miejsce w indywidualnym profilu badanej osoby.

Bardziej precyzyjne, poznawcze ujęcie wartości zaproponował Milton Rokeach. Autor definiował je jako trwałe przekonania o tym, że określony sposób postępowania lub ostateczny stan egzystencji jest osobiście bądź społecznie preferowany wobec alternatywy, zakładając zarazem, że tworzą one względnie stabilny i hierarchicznie uporządkowany system (Rokeach 1973: 5, 11). Na tej podstawie wyodrębnił 18 wartości ostatecznych i 18 instrumentalnych oraz opracował narzędzie Rokeach Value Survey, oparte na ich

rangowaniu. Najistotniejszym ograniczeniem tej koncepcji pozostawało jednak niedookreślenie strukturalnych relacji między wartościami, zwłaszcza ich potencjalnej zgodności i konfliktu.

Odpowiedzią na to ograniczenie stała się teoria Shaloma Schwartza, uwzględniająca nie tylko treść poszczególnych wartości, lecz także ich wzajemne relacje oraz strukturę całego systemu. Centralnym założeniem jego ujęcia jest twierdzenie, że wartości tworzą uniwersalne kontinuum o charakterze kołowym, w którym poszczególne typy wartości pozostają względem siebie w relacjach zgodności bądź konfliktu motywacyjnego. W ujęciu Schwartza wartości określane są „jako poznawcza reprezentacja pojęć (zwykle przekonanie) motywacyjnego, godnego pożądania, ponadsytuacyjnego celu” (Schwartz 2012 za: Ciecuch 2013: 27). W jego koncepcji wartości są silnie powiązane z reakcjami emocjonalnymi jednostki, odnoszą się do celów uznawanych za godne pożądania i pełnią funkcję motywującą. Autor odrzuca utożsamianie wartości ze sposobami postępowania, koncentrując się na wartościach ostatecznych, a zarazem podkreśla ich ponadsytuacyjny charakter, odróżniający je od norm i postaw odnoszących się do bardziej szczegółowych przedmiotów i zachowań. Istota wartości ujawnia się szczególnie w sytuacjach wyboru i oceny, zwłaszcza wtedy, gdy realizacja jednej ważnej wartości odbywa się kosztem innej. Podobnie jak Rokeach Schwartz uznawał, że wartości tworzą hierarchicznie uporządkowany system, jednak podkreślał, że decyzje i postawy jednostki są wynikiem współdziałania wielu motywów, a więc także kompromisów pomiędzy wartościami podobnymi oraz pozostającymi ze sobą w konflikcie. Stanowi to klucz do zrozumienia kołowego modelu Schwartza i opisywanych w jego ramach relacji między wartościami (Schwartz 2012: 3–4).

Najważniejszą własnością modelu Schwartza jest założenie, że wartości tworzą kołowe kontinuum motywacyjne. Oznacza to, że wartości położone blisko siebie prowadzą do realizacji podobnych celów, natomiast wartości leżące po przeciwnych stronach koła odzwierciedlają motywacje trudne do pogodzenia. Logika rozmieszczenia wartości na kontinuum opiera się na dwóch zasadach: zgodności i konfliktu. Dążenie do realizacji określonej wartości będzie prowadzić do działań sprzyjających również realizacji innych podobnych wartości (zasada zgodności), jednocześnie utrudniając realizację wartości przeciwstawnych (zasada konfliktu). Przykładowo, orientacja na osobiste

osiągnięcia pozostanie w opozycji do wartości życzliwości, jeśli działania prowadzące do osiągania sukcesu przez jednostkę ograniczają jej gotowość do działań na rzecz innych, a jednocześnie sprzyjają realizacji wartości władzy, gdy osobiste sukcesy wzmacniają pozycję społeczną i wpływowość jednostki (Schwartz 2006: 258).

W ramach kołowego kontinuum wartości mogą być opisywane na różnych poziomach ogólności. Klasyczny model Schwartza obejmuje dziesięć typów wartości: władzę, osiągnięcia, hedonizm, stymulację, kierowanie sobą, uniwersalizm, życzliwość, tradycję, konformizm i bezpieczeństwo, które można ujmować także w czterech kategoriach nadrzędnych: przekraczaniu siebie, umacnianiu siebie, otwartości na zmiany oraz zachowawczości (Schwartz 1992: 5–12). W późniejszej, uszczegółowionej wersji modelu wyodrębniono 19 wartości, co umożliwia bardziej precyzyjny opis różnic występujących wewnątrz szerszych kategorii. Charakterystykę 19 wartości przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka 19 wartości w uszczegółowionej teorii wartości Schwartza

Wartość	Podstawowy cel motywacyjny
Kierowanie sobą w myśleniu	Swoboda rozwijania własnych idei i zdolności.
Kierowanie sobą w działaniu	Swoboda samodzielnego decydowania o własnych działaniach.
Stymulacja	Poszukiwanie ekscytacji, nowości i zmian.
Hedonizm	Dążenie do przyjemności i zmysłowej gratyfikacji.
Osiągnięcia	Osiąganie sukcesu zgodnie ze standardami społecznymi.
Władza nad ludźmi	Sprawowanie kontroli nad innymi ludźmi.
Władza nad zasobami	Sprawowanie kontroli nad zasobami materialnymi i społecznymi.
Prestiż	Ochrona własnego wizerunku publicznego i unikanie upokorzenia.
Bezpieczeństwo osobiste	Bezpieczeństwo w bezpośrednim otoczeniu jednostki.
Bezpieczeństwo społeczne	Bezpieczeństwo i stabilność w szerszym społeczeństwie.
Tradycja	Zachowywanie tradycji kulturowych, rodzinnych i religijnych.
Przystosowanie do reguł	Przestrzeganie reguł, prawa i formalnych zobowiązań.
Przystosowanie do ludzi	Unikanie zachowań, które mogłyby zdenerwować lub skrzywdzić innych.
Pokora	Uznanie własnej ograniczonej roli w szerszym porządku rzeczy.
Uniwersalizm ekologiczny	Ochrona środowiska naturalnego.

Wartość	Podstawowy cel motywacyjny
Uniwersalizm społeczny	Zaangażowanie na rzecz równości, sprawiedliwości i ochrony wszystkich ludzi.
Uniwersalizm – tolerancja	Akceptacja i rozumienie osób różniących się od siebie.
Życzliwość – troskliwość	Troska o dobro osób należących do własnej grupy.
Życzliwość – niezawodność	Bycie osobą niezawodną i godną zaufania wobec osób z własnej grupy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Schwartz i in. (2012: 669, tab. 2).

Pierwszym narzędziem Schwartza do pomiaru wartości było Schwartz Value Survey (SVS), oparte na ocenie znaczenia wartości przedstawianych w postaci abstrakcyjnych haseł. Portrait Values Questionnaire (PVQ) posługuje się natomiast krótkimi opisami osób, akcentującymi ich cele, dążenia i przekonania, a zadaniem respondenta jest określenie stopnia podobieństwa do opisywanej osoby. Taka forma wymaga mniejszego zaangażowania poznawczego i niższych kompetencji językowych, dzięki czemu lepiej sprawdza się w badaniach osób w okresie adolescencji (Schwartz, Cieciuch 2022: 1006). Wersja obejmująca 57 portretów umożliwia pomiar 19 wartości wyodrębnionych w uszczegółowionym modelu Schwartza.

Okres adolescencji stanowi szczególnie istotny etap rozwoju tożsamości. W teorii psychospołecznego rozwoju Erika H. Eriksona centralnym zadaniem tego okresu jest kształtowanie poczucia tożsamości wobec ryzyka rozproszenia ról. Młody człowiek podejmuje próbę uporządkowania obrazu siebie, własnych celów i przekonań oraz określenia kierunku dalszych wyborów. Z perspektywy problematyki wartości oznacza to, że priorytety aksjologiczne stają się jednym z elementów rozwijającej się tożsamości i mogą pełnić coraz istotniejszą funkcję w organizowaniu ocen oraz decyzji (Erikson 1968: 163–164, 245–246).

Proces kształtowania tożsamości nie polega jednak na jednorazowym przyjęciu trwałych przekonań. Współczesne ujęcia rozwijające założenia Eriksona opisują go poprzez podejmowanie zobowiązań, ich pogłębioną eksplorację oraz ponowne rozważanie wcześniej dokonanych wyborów (Negru-Subtirica, Pop, Crocetti 2017). W badaniu Oany Negru-Subtirica, Eleonory Ioany Pop i Elisabetty Crocetti (2017) procesy te pozostawały aktywne również w środkowej i późnej adolescencji. W wieku 16–19 lat system

wartości może być więc już względnie uporządkowany, a zarazem nadal podlegać modyfikacjom. Istotnym elementem tego okresu jest również postępująca autonomizacja. Młody człowiek w większym stopniu samodzielnie określa własne przekonania i cele, lecz proces ten zachodzi w warunkach nadal istotnego oddziaływania rodziny, rówieśników oraz środowiska szkolnego. Z punktu widzenia badania wartości tworzy to ważny kontekst interpretacyjny. Deklarowane priorytety należy bowiem traktować jako element rozwijającej się, a nie ostatecznie ukształtowanej tożsamości.

Takie ujęcie znajduje potwierdzenie w badaniach podłużnych nad rozwojem wartości. Dario Bacchini i współautorzy (2023: 696–697) zaobserwowali w okresie adolescencji jednocześnie względną stabilność różnic między badanymi oraz zmiany przeciętnego znaczenia przypisywanego wartościom. Podobny obraz uzyskali Michele Vecchione i współautorzy (2026: 363–364) w badaniu obejmującym okres od około 15. do 18. roku życia z wykorzystaniem 57-itemowej wersji PVQ-RR. Układ wartości pozostawał w kolejnych pomiarach względnie podobny, choć znaczenie części wartości ulegało zmianom, a stabilność indywidualnych różnic stopniowo wzrastała. Wyniki te pozwalają traktować adolescencję jako okres dalszego porządkowania priorytetów aksjologicznych, w którym współwystępują elementy ciągłości i zmiany.

Rozwój systemu wartości odbywa się ponadto w określonym kontekście społecznym. Bacchini i współautorzy (2023: 696–697) odnotowali związki pomiędzy charakterystykami środowiska rodzinnego i lokalnego a poziomem części wartości, natomiast badania Jana Ciecucha i współautorów (2024: 3562–3565), prowadzone w sieciach relacji szkolnych, potwierdzają znaczenie środowiska rówieśniczego dla preferencji wartości adolescentów. W odniesieniu do uczennic w wieku 16–19 lat uzasadnia to interpretowanie hierarchii wartości jako obrazu aktualnych, względnie uporządkowanych priorytetów, kształtujących się w toku dalszego rozwoju oraz doświadczeń społecznych.

Ustalenia metodologiczne

Przedmiotem omawianego badania był profil i hierarchia wartości badanych uczennic oraz możliwość wykorzystania kwestionariusza

PVQ-RR do pomiaru profilu i hierarchii wartości w warunkach szkolnych. Badanie miało dwa zasadnicze cele. Jednym z nich był cel poznawczy, polegający na opisaniu profilu i hierarchii wartości uczennic szkoły średniej w wieku 16–19 lat z wykorzystaniem Portretowego Kwestionariusza Wartości PVQ-RR w wersji z 57 itemami. Badanie pełniło również funkcję pilotażową przed badaniem zasadniczym w ramach pracy doktorskiej. W związku z powyższym, obok celu poznawczego przyjęto również cel metodologiczny, którego istotą była wstępna ocena użyteczności zastosowanego narzędzia w badanej grupie wiekowej oraz w warunkach szkolnych, obejmująca analizę kompletności odpowiedzi oraz spójności wewnętrznej skal.

Na podstawie przyjętych celów badawczych sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jak prezentuje się profil i hierarchia wartości badanych uczennic w ujęciu 19 wartości mierzonych za pomocą PVQ-RR?
2. Które wartości są cenione najwyżej, a które najniżej przez badane uczennice?
3. Jaki jest poziom kompletności odpowiedzi uzyskanych za pomocą kwestionariusza PVQ-RR w badanej grupie?
4. Czy uzyskane wyniki cechują się wystarczającą spójnością wewnętrzną, aby możliwa była interpretacja pomiaru w kategoriach 19 odrębnych wartości?

Z uwagi na pilotażowy charakter badania zrezygnowano ze stawiania hipotez, koncentrując się na rozpoznaniu hierarchii wartości badanych oraz ocenie użyteczności narzędzia w badanej populacji.

Badanie przeprowadzono w jednej z kieleckich szkół średnich, wśród uczennic czterech klas. Były to trzy klasy trzecie oraz jedna klasa czwarta. Dobór próby miał charakter celowy i wynikał z możliwości realizacji badania w warunkach środowiska szkolnego. W badaniu wzięły udział wyłącznie uczennice, co było podyktowane znaczną przewagą uczennic w populacji szkoły, w której przeprowadzono badanie. Niewielka liczba uczniów płci męskiej nie pozwalała na rzetelną analizę porównawczą, dlatego grupę ograniczono do uczennic.

W badaniu uczestniczyło 85 uczennic w wieku od 16 do 19 lat. Kwestionariusze ankietowe zostały przekazane pedagogowi szkolnemu, który w porozumieniu z dyrekcją zorganizował ich dystrybucję wśród uczennic. Ankiety wypełniano podczas lekcji, a udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy. Uczennice zostały poinformowane

o celu badania oraz o możliwości odmowy udziału lub przerwania wypełniania ankiety na dowolnym etapie bez ponoszenia konsekwencji. W trakcie badania nie zbierano żadnych danych umożliwiających identyfikację uczestniczek, a wyniki opracowano wyłącznie w postaci zbiorczych zestawień.

W badaniu zastosowano Portretowy Kwestionariusz Wartości PVQ-RR w wersji obejmującej 57 pozycji, służący do pomiaru 19 wartości w ramach uszczegółowionej teorii wartości Schwartza. Pozycje kwestionariusza mają postać krótkich opisów osób, akcentujących ich cele, dążenia i przekonania. Zadaniem osoby badanej jest określenie stopnia podobieństwa do opisywanej osoby na sześciopunktowej skali odpowiedzi, gdzie 1 oznacza „zupełnie nie podobny do mnie”, 2 – „niepodobny do mnie”, 3 – „trochę podobny do mnie”, 4 – „średnio podobny do mnie”, 5 – „podobny do mnie”, a 6 – „bardzo podobny do mnie”. Wyniki uzyskane za pomocą kwestionariusza pozwalają opisać profil i hierarchię wartości w badanej grupie.

Uzyskane wyniki poddano analizie ilościowej, której pierwszym etapem była ocena kompletności materiału badawczego poprzez określenie liczby oraz analizę rozkładu braków danych w poszczególnych arkuszach. Następnie, na podstawie klucza odpowiedzi, dla każdej z 19 wartości mierzonych za pomocą kwestionariusza PVQ-RR wyliczono wskaźniki w postaci średnich wyników z pozycji przypisanych do danej wartości. W celu opisanego profilu wartości badanych uczennic obliczono średnie surowe, odchylenia standardowe oraz obserwowane wartości minimalne i maksymalne dla każdej z 19 wartości. Hierarchię wartości ustalono natomiast na podstawie wyników centrowanych. Zabieg ten polegał na odniesieniu wyniku uzyskanego dla danej wartości do średniego poziomu odpowiedzi danej osoby we wszystkich 57 pozycjach kwestionariusza. Dzięki temu możliwe było określenie, które wartości zajmują relatywnie wyższą, a które niższą pozycję w systemie wartości badanych. Dodatkowo wartości średnich centrowanych wskazują zatem na pozycję powyżej indywidualnej średniej, natomiast wartości ujemne oznaczają pozycję poniżej tej średniej. Ocena użyteczności narzędzia w badanej próbie obejmowała analizę kompletności odpowiedzi oraz ocenę spójności wewnętrznej skal odpowiadających 19 wartościom. Spójność wewnętrzną oceniono z wykorzystaniem współczynnika alfa Cronbacha (Schwartz 2016).

Analiza materiału badawczego

Pierwszym etapem analizy materiału badawczego była ocena kompletności uzyskanych danych. W przeprowadzonym badaniu możliwe było uzyskanie maksymalnie 4845 odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu PVQ-RR. Uzyskano 4834 odpowiedzi; liczba braków wyniosła 11, a kompletność materiału 99,77%. Spośród 85 badanych uczennic 77 udzieliło kompletnych odpowiedzi na wszystkie 57 pytań zawartych w kwestionariuszu. W 6 przypadkach odnotowano po jednym braku, jedna uczennica nie udzieliła odpowiedzi na dwa pytania i jedna na trzy pytania. Rozkład braków danych wskazuje, że były one nieliczne i rozproszone, a uzyskany materiał charakteryzował się bardzo wysokim poziomem kompletności.

W kolejnym etapie analizy dokonano oceny spójności wewnętrznej skal odpowiadających 19 wartościom mierzonym za pomocą kwestionariusza PVQ-RR. W tym celu dla każdej z wyodrębnionych wartości obliczono współczynnik alfa Cronbacha, a uzyskane wyniki przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 2. Współczynnik alfa Cronbacha dla 19 wartości mierzonych za pomocą PVQ-RR

Wartość	Współczynnik alfa Cronbacha
Uniwersalizm ekologiczny	0,844
Przystosowanie do ludzi	0,768
Władza nad zasobami	0,742
Władza nad ludźmi	0,740
Bezpieczeństwo społeczne	0,739
Tradycja	0,737
Uniwersalizm – tolerancja	0,729
Osiągnięcia	0,692
Kierowanie sobą w działaniu	0,688
Przystosowanie do reguł	0,687
Stymulacja	0,655
Uniwersalizm społeczny	0,652
Życzliwość – troskliwość	0,647
Życzliwość – niezawodność	0,636
Prestiż	0,632

Wartość	Współczynnik alfa Cronbacha
Kierowanie sobą w myśleniu	0,574
Bezpieczeństwo osobiste	0,506
Pokora	0,456
Hedonizm	0,330

Źródło: opracowanie własne.

W świetle uzyskanych wyników należy uznać, iż poziom spójności wewnętrznej poszczególnych skal był zróżnicowany. Większość z nich osiągnęła spójność od umiarkowanej do dobrej. Współczynnik alfa Cronbacha przyjął najwyższe wartości dla skal uniwersalizmu ekologicznego, przystosowania do ludzi oraz władzy nad zasobami, natomiast najniższe dla hedonizmu, pokory i bezpieczeństwa osobistego. Uzyskane wyniki pozwalają na interpretację pomiaru w kategoriach 19 odrębnych wartości. Z uwagi na niezadowalający poziom spójności wewnętrznej skal bezpieczeństwa osobistego, pokory i hedonizmu w ich przypadku należy jednak zachować ostrożność interpretacyjną.

Kolejnym etapem analizy było określenie profilu i hierarchii wartości badanych uczennic w ujęciu 19 wartości mierzonych za pomocą kwestionariusza PVQ-RR. Aby tego dokonać, dla każdej wartości obliczono średnie surowe, odchylenia standardowe oraz wartości minimalne i maksymalne, a następnie wyznaczono średnie centrowane, które posłużyły do określenia relatywnej pozycji poszczególnych wartości w hierarchii badanych. Wartości dodatnie oznaczają, że dana wartość zajmuje miejsce powyżej przeciętnego poziomu wartościowania danej osoby, natomiast wartości ujemne wskazują na jej relatywnie niższą pozycję w hierarchii wartości. Uzyskane wyniki zobrazowano w poniższej tabeli.

Tabela 3. Profil i hierarchia wartości badanych uczennic w ujęciu 19 wartości mierzonych za pomocą PVQ-RR

Miejsce	Wartość	Średnia surowa	SD surowe	Średnia centrowana	SD centrowane	Min–Max surowe
1	Życzliwość – niezawodność	5,392	0,730	0,903	0,601	3,000–6,000
2	Hedonizm	5,322	0,631	0,832	0,629	3,667–6,000

Miejsce	Wartość	Średnia surowa	SD surowe	Średnia centrowana	SD centrowane	Min–Max surowe
3	Życzliwość – troskliwość	5,275	0,740	0,785	0,574	2,000–6,000
4	Kierowanie sobą w działaniu	5,108	0,675	0,618	0,699	2,667–6,000
5	Osiągnięcia	5,057	0,705	0,567	0,744	1,667–6,000
6	Bezpieczeństwo społeczne	4,965	0,746	0,475	0,716	3,000–6,000
7	Prestiż	4,835	0,869	0,346	0,780	1,667–6,000
8	Kierowanie sobą w myśleniu	4,810	0,651	0,320	0,657	2,667–6,000
9	Uniwersalizm społeczny	4,794	0,865	0,305	0,671	2,667–6,000
10	Bezpieczeństwo osobiste	4,747	0,775	0,258	0,689	2,000–6,000
11	Uniwersalizm – tolerancja	4,576	1,069	0,087	0,941	1,333–6,000
12	Stymulacja	4,478	1,013	-0,011	0,936	1,667–6,000
13	Uniwersalizm ekologiczny	4,173	1,014	-0,317	0,956	1,333–6,000
14	Władza nad zasobami	4,051	1,266	-0,439	1,230	1,333–6,000
15	Tradycja	3,898	1,113	-0,591	1,106	1,000–6,000
16	Pokora	3,808	0,877	-0,682	0,875	1,333–5,667
17	Przystosowanie do reguł	3,761	0,991	-0,729	0,921	1,667–6,000
18	Przystosowanie do ludzi	3,608	1,113	-0,882	1,106	1,000–6,000
19	Władza nad ludźmi	2,629	1,301	-1,860	1,229	1,000–5,667

Źródło: opracowanie własne.

Profil wartości, opisywany na podstawie średnich surowych, okazał się zbliżony do hierarchii ustalonej na podstawie wyników centrowanych, co może wskazywać na spójny układ orientacji

aksjologicznych badanych uczennic. Uzyskany profil wartości pokazuje, że w badanej grupie szczególnie silnie zaznaczyły się wartości związane z troską o innych, relacjami interpersonalnymi, osobistą satysfakcją oraz niezależnością w działaniu, słabiej natomiast orientacja na wartości związane z dominacją nad innymi i podporządkowaniem społecznym. Odchylenia standardowe surowe sugerują zarazem, że zróżnicowanie odpowiedzi było większe w odniesieniu do części wartości związanych z władzą, tradycją i uniwersalizmem, a mniejsze w przypadku niektórych wartości relacyjnych. Na podstawie średnich centrowanych można stwierdzić, iż najwyżżej cenionymi wartościami w badanej grupie były życzliwość – niezawodność, hedonizm, życzliwość – troskliwość, kierowanie sobą w działaniu oraz osiągnięcia. Najniżej w hierarchii uplasowały się natomiast władza nad ludźmi, przystosowanie do ludzi, przystosowanie do reguł, pokora oraz tradycja.

Dyskusja i wnioski

Celem badania było rozpoznanie profilu i hierarchii wartości uczennic szkoły średniej w wieku 16–19 lat oraz wstępna ocena użyteczności kwestionariusza PVQ-RR w badanej grupie. Uzyskane wyniki pozwoliły uchwycić profil i hierarchię wartości badanych uczennic. Najwyżżej cenione okazały się wartości związane z życzliwością, troską o innych, niezawodnością w relacjach, osobistą satysfakcją, autonomią działania oraz osiągnięciami, natomiast niskie pozycje zajęły wartości związane z dominacją nad innymi, podporządkowaniem społecznym, pokorą i tradycją. Jednocześnie wysoka kompletność odpowiedzi oraz zadowalająca spójność większości analizowanych skal mogą stanowić przesłankę użyteczności zastosowanego narzędzia w badanej grupie.

Profil wartości badanych uczennic wskazuje na wyraźną obecność wartości relacyjnych i wspólnotowych, wyrażających się w trosce o innych oraz niezawodności w kontaktach interpersonalnych. Wysoka pozycja w hierarchii obu wymiarów życzliwości może wskazywać na to, że dla badanych uczennic ważne pozostają bliskie relacje społeczne oraz pozytywne funkcjonowanie w otoczeniu rówieśniczym i szkolnym. Taka interpretacja wydaje się uzasadniona również w świetle badań wskazujących na adolescencję jako okres

intensywnego formowania się systemu wartości oraz na wartości pozostające u młodych ludzi w istotnym związku z wpływem rodziny, grupy rówieśniczej i środowiska społecznego (Cieciuch i in. 2024: 3562–3565). Jednocześnie wysokie miejsce hedonizmu oraz kierowania sobą w działaniu może sugerować współwystępowanie wartości relacyjnych z osobistą satysfakcją, autonomią i możliwością samodzielnego kierowania własnymi działaniami. Taki układ wyników można interpretować jako współwystępowanie orientacji wspólnotowej i indywidualistycznej, co wydaje się charakterystyczne dla okresu adolescencji. Pozostaje to spójne z obserwacjami, zgodnie z którymi preferowane przez adolescentów wartości nie stanowią kopii hierarchii wartości dorosłych i mogą częściej akcentować znaczenie hedonizmu oraz stymulacji (Tulviste, Tamm 2014: 525–527).

Najniżej w hierarchii uplasowały się wartości związane z władzą nad ludźmi, przystosowaniem do ludzi, przystosowaniem do reguł, pokorą oraz tradycją. Może to sugerować niski poziom identyfikacji badanych uczennic z wartościami opartymi na podporządkowaniu i akceptacji sztywnych norm. Szczególnie niską pozycję zajęła władza nad ludźmi. Wskazywać to może na fakt, iż dominacja i kontrola nad innymi nie stanowią istotnego elementu systemu wartości badanej grupy. Z kolei niskie wyniki w zakresie przystosowania i tradycji mogą odzwierciedlać typową dla wieku dorastania potrzebę autonomii, dystans wobec narzuconych reguł oraz silną orientację na samodzielne kształtowanie własnych wyborów. Taka interpretacja pozostaje spójna z ujęciami podkreślającymi istotę autonomii i występowanie selektywnej internalizacji norm w okresie dorastania (Tulviste, Tamm 2014: 525–527). Uzyskane wyniki częściowo pokrywają się z wynikami badań Schwartz i Tammy Rubel (2005) nad różnicami w systemach wartości kobiet i mężczyzn. Wykazali oni, że wśród kobiet najwyżej cennie są wartości związane z życzliwością i bezpieczeństwem. Autorzy podkreślają jednak, że różnice w systemie wartości pomiędzy płciami, mimo iż pozostają widoczne, są jednak bardzo subtelne. Systemy wartości według autorów najsilniej różnicują wiek i kultura.

Na uwagę zasługuje również duża zbieżność z wynikami Vecchio i współautorów (2026: 358), którzy w badaniu uczniów w wieku 15–18 lat z wykorzystaniem 57-itemowej wersji PVQ-RR odnotowali wysokie pozycje obu wymiarów życzliwości, hedonizmu i kierowania

sobą oraz niskie pozycje tradycji i obu wymiarów władzy. Szczególnie interesująca jest wysoka pozycja hedonizmu, którą autorzy również uznali za charakterystyczny element hierarchii wartości adolescentów, odmienny od typowego układu obserwowanego wśród osób dorosłych. Podobieństwo układu wartości w obu badaniach może sugerować, że uzyskany profil nie jest wyłącznie specyficzny dla badanej grupy, lecz wpisuje się w szersze prawidłowości obserwowane w okresie adolescencji.

Interpretując uzyskaną hierarchię, należy uwzględnić także rozwojowy charakter badanego okresu. W badaniach podłużnych prowadzonych wśród adolescentów układ wartości w kolejnych pomiarach pozostawał względnie podobny, choć znaczenie niektórych wartości z czasem się zmieniało (Bacchini i in. 2023: 696–697; Vecchione i in. 2026: 363–364). Wiek 16–19 lat przypada zarazem na etap, w którym nadal zachodzą procesy eksploracji i ponownego rozważania zobowiązań związanych z rozwijającą się tożsamością (Negru-Subtirica, Pop, Crocetti 2017), a preferencje wartości pozostają osadzone w środowisku społecznym, w tym w relacjach rówieśniczych (Cieciuch i in. 2024: 3562–3565). Uzyskany profil należy zatem traktować jako obraz aktualnych, względnie uporządkowanych priorytetów aksjologicznych badanych uczennic, które nadal mogą podlegać zmianom wraz z dalszym rozwojem i doświadczeniami społecznymi.

Wysoki poziom kompletności uzyskanego materiału badawczego pozwala uznać problem braków danych za marginalny w przeprowadzonym badaniu. Analiza spójności wewnętrznej wykazała ponadto, że większość skal osiągnęła poziom od umiarkowanego do dobrego, co pozwala na interpretację wyników w kategoriach 19 odrębnych wartości, z zachowaniem ostrożności wobec skal o najniższej spójności wewnętrznej. Warto zauważyć, że sama konstrukcja PVQ została rozwinięta między innymi po to, by lepiej odpowiadać możliwościom poznawczym młodszych respondentów, dla których metody pomiaru wartości opisywanych za pomocą abstrakcyjnych sformułowań okazywały się mniej adekwatne (Schwartz, Cieciuch 2022: 1006–1007).

Niska pozycja w hierarchii wartości związanych z dominacją i podporządkowaniem może wskazywać na prawdopodobnie gorsze rezultaty oddziaływań wychowawczych o charakterze wysoce dyrektywnym, w opozycji do tychże działań opartych na partnerstwie, współpracy, aktywnej komunikacji czy – ogólnie mówiąc – dialogu

pomiędzy samymi uczennicami lub na osi uczennica – nauczyciel. Takie działania i wartości zajmujące wysokie miejsce w hierarchii badanej grupy mogą wzajemnie się wzmacniać. Środowisko szkolne, które sprzyja budowaniu relacji, wzajemnemu szacunkowi, rozwijaniu samodzielności, odpowiedzialności czy sprawczości, pozostanie spójne z tym, co w badanej grupie jest najwyżej cenione. Jeśli więc środowisko będzie umożliwiać realizację działań ukierunkowanych na wzmacnianie wysoko cenionych wartości, cały proces wychowania, kształcenia i socjalizacji może zyskać na jakości w ramach efektów nauczania, relacji wewnątrzszkolnych, jak i samopoczucia uczennic w środowisku szkolnym.

Interpretując uzyskane wyniki, należy również uwzględnić ograniczenia przeprowadzonego badania. Przede wszystkim miało ono charakter pilotażowy i zostało zrealizowane w jednej szkole, na próbie o doborze celowym, co ogranicza możliwość uogólniania wyników na szerszą populację uczniów szkół średnich. Dodatkowym ograniczeniem jest fakt, że badaniem objęto wyłącznie uczennice, co uniemożliwia formułowanie wniosków porównawczych dotyczących płci. Należy również pamiętać, że niższe wartości współczynnika alfa Cronbacha odnotowane dla hedonizmu, pokory oraz bezpieczeństwa osobistego wymagają ostrożniejszej interpretacji tych skal. Istotnym ograniczeniem pozostaje również jednorazowy charakter pomiaru. W wieku 16–19 lat hierarchia wartości może być już względnie uporządkowana, lecz nadal podlegać zmianom rozwojowym, dlatego uzyskanych wyników nie należy traktować jako obrazu ostatecznie ukształtowanego systemu wartości. Ponadto PVQ-RR jest narzędziem samoopisowym, a uzyskane wyniki odnoszą się do deklarowanych priorytetów i nie stanowią bezpośredniej podstawy do wnioskowania o rzeczywistych zachowaniach badanych.

Przeprowadzone analizy pozwoliły udzielić odpowiedzi na wszystkie cztery pytania badawcze. W zakresie profilu i hierarchii wartości najwyższe miejsca zajęły: życzliwość – niezawodność, hedonizm, życzliwość – troskliwość, kierowanie sobą w działaniu oraz osiągnięcia, natomiast najniższe: władza nad ludźmi, przystosowanie do ludzi, przystosowanie do reguł, pokora i tradycja. Tym samym możliwe było zarówno określenie ogólnego układu 19 wartości, jak i wskazanie wartości cenionych najwyżej i najniżej. Kompletność odpowiedzi była bardzo wysoka i wyniosła 99,77%, przy

czym 77 z 85 uczennic udzieliło odpowiedzi na wszystkie pozycje kwestionariusza. Analiza spójności wewnętrznej pozwala natomiast uznać, że wyniki mogą być interpretowane w kategoriach 19 wartości, choć w przypadku hedonizmu, pokory i bezpieczeństwa osobistego konieczne jest zachowanie większej ostrożności.

Zakończenie

Mimo wskazanych ograniczeń badanie pozwoliło uchwycić profil i hierarchię wartości uczennic w wieku 16–19 lat oraz wstępnie ocenić użyteczność PVQ-RR w warunkach szkolnych. Najwyższe miejsca zajmowały wartości związane z życzliwością, osobistą satysfakcją i autonomią działania, najniższe zaś wartości odnoszące się do dominacji, przystosowania i tradycji. Bardzo wysoka kompletność odpowiedzi oraz zadowalająca spójność większości skal przemawiają za użytecznością narzędzia w badanej grupie, przy czym wyniki hedonizmu, pokory i bezpieczeństwa osobistego wymagają większej ostrożności. Ze względu na pilotażowy i przekrojowy charakter badania oraz zastosowanie samoopisu uzyskaną hierarchię należy traktować jako obraz aktualnych priorytetów aksjologicznych badanych uczennic, a nie ostatecznie ustabilizowanego systemu wartości. Wyniki mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych badań prowadzonych na większych i bardziej zróżnicowanych próbach.

Bibliografia

- Bacchini D., Affuso G., Aquilar S., Dragone M., Esposito C. (2023). *Values across Adolescence: A Four-year Longitudinal Study. The Predictive Role of Community Violence and Parental Acceptance-rejection*, „European Journal of Personality”, t. 37, nr 6, s. 686–704.
- Cieciuch J. (2013). *Kształtowanie się systemu wartości. Od dzieciństwa do wczesnej dorosłości*, Warszawa: Liberi Libri.
- Cieciuch J., Kwiatkowska M., Kindschi M., Davidov E., Algesheimer R. (2024). *Peers and Value Preferences among Adolescents in School Classes: A Social Network and Longitudinal Approach*, „European Journal of Psychology of Education”, t. 39, s. 3561–3583.
- Dewey J. (1939). *Theory of Valuation*, [w:] O. Neurath (red.), *International Encyclopedia of Unified Science*, vol. 2, nr 4, Chicago, IL: The University of Chicago Press, s. 1–67.

- Erikson E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*, New York: W.W. Norton & Company.
- Karwowski A. (red.) (1972). *Leksykon PWN*, Warszawa: PWN.
- Kozaczuk F. (2005). *Świat wartości młodzieży z symptomami niedostosowania społecznego*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Negru-Subtirica O., Pop E.I., Crocetti E. (2017). *A Longitudinal Integration of Identity Styles and Educational Identity Processes in Adolescence*, „Developmental Psychology”, t. 53, nr 11, s. 2127–2138.
- Rokeach M. (1973). *The Nature of Human Values*, New York: The Free Press.
- Scheler M. (1921). *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Halle an der Saale: Verlag von Max Niemeyer.
- Schwartz S.H. (1992). *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries*, [w:] M. Zanna (red.), *Advances in Experimental Social Psychology*, t. 25, London: Academic Press, s. 1–65.
- Schwartz S.H. (2006). *Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications*, „Revue française de sociologie”, t. 47, nr 4, s. 249–288.
- Schwartz S.H. (2012). *An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values*, „Online Readings in Psychology and Culture”, t. 2, nr 1, s. 1–20.
- Schwartz S.H., Cieciuch J., Vecchione M., Davidov E., Fischer R., Beierlein C., Ramos A., Verkasalo M., Lönnqvist J.-E., Demirutku K., Dirilen-Gumus O., Konty M. (2012). *Refining the Theory of Basic Individual Values*, „Journal of Personality and Social Psychology”, t. 103, nr 4, s. 663–688.
- Schwartz S.H., Cieciuch J. (2022). *Measuring the Refined Theory of Individual Values in 49 Cultural Groups: Psychometrics of the Revised Portrait Value Questionnaire*, „Assessment”, t. 29, nr 5, s. 1005–1019.
- Schwartz S.H., Rubel T. (2005). *Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies*, „Journal of Personality and Social Psychology”, t. 89, nr 6, s. 1010–1028.
- Thomas W., Znaniecki F. (1977). *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. 1, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Tulviste T., Tamm A. (2014). *Brief Report: Value Priorities of Early Adolescents*, „Journal of Adolescence”, t. 37, nr 5, s. 525–529.
- Vecchione M., Spagnolo G., Daniel E., Benish-Weisman M., Bardi A. (2026). *Stability and Change of Basic Personal Values in Mid-to-late Adolescence: A 4-year Longitudinal Study*, „European Journal of Personality”, t. 40, nr 2, s. 351–368.

Netografia

- Schwartz S.H. (2016). *Coding and Analyzing PVQ-RR Data (instructions for the revised Portrait Values Questionnaire)*, <https://www.researchgate.net/>

publication/308166496_Coding_and_analyzing_PVQ-RR_data_instructions_for_the_revised_Portrait_Values_Questionnaire [dostęp: 10.01.2026].

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Eryk Pająk
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Szkola Doktorska
e-mail: eryk.pajak98@gmail.com